

Inhoud

Volk van Donau en Karpaten	11
Verbannen naar de rand van de wereld	30
Simion de Pilaarheilige	36
De Roemeense taal	39
Prehistorisch Roemeens	48
Ştefan de heilige	51
De gave	55
Dracula	58
Stenen kruisen	64
De Laan van de Overwinning	67
Het offer van Mărioara	75
Miorița	80
Pazvante Chiorul	86
Hoofddeksels	91
Hoe de laatste zigeuners werden geëmancipeerd	95
De Bánffy's van Transsylvanië	101
De beweende zoon	106
De herberg van Manuc	118
Eeuwige rust	127
De revolutie op tweeduizend kilometer afstand	137
Geloof	147
Kiseleff	160
Lipscani	164
Op een voetstuk geplaatst	168
Roemeense wijsheden	175
De Aroemenen	180
Badea Cârţan	186
Boeren	191
De dood	197
Capitala	203

Nationale dichter	210
Men, koetsier!	215
De driekleur	220
De pest van Caragea	224
Het verdronken serail	227
Het natje...	233
... en het droogje	243
Bloem van de sloppenwijk	249
De duif	257
Cişmigiu	261
Het vodje van Churchill	266
Nicolae Ceauşescu	268
Tolken	276
Mijn dossier	290
Zwarte markt	307
Corruptie – een bekentenis	311
Boeken	317
Dichters en schrijvers	326
Nostalgie	333
Straathonden	337
Toiletzeep	341
Vijfendertig jaar geleden	342
De Securitate	349
Kerstvarken	362
Hoe heet een Roemeen?	366
Het Huis van het Volk	372
Koffie	377
Lieflijke klanken	383
Geld	392
Beroemde vrouwen	398
Roemenië en de Lage Landen	408
Selectieve bibliografie	414

Volk van Donau en Karpaten

Ergens in de mistige Donauvlakte, op de in nevelen gehulde hellingen van de Karpaten of op de bedaarde hoogvlakte van Transsylvanië – in een tijdsgewricht dat al even wazig en onscherp is –, is een volk ontstaan dat zijn naam ontleent aan de Romeinen van wie het hoopt af te stammen: de Roemenen. De geschiedenis is dit volk niet altijd gunstig gezind geweest, maar dat neemt niet weg dat het er niet onaardig uit tevoorschijn is gekomen.

De kinderjaren van het Roemeense volk zijn onzeker. Hoewel er geen harde bewijzen voor zijn, hebben de Roemenen met de paplepel ingegoten gekregen dat hun etnogenese, hun ontstaan als volk, het resultaat is van de samensmelting tussen de oorspronkelijke Dacische bevolking van de streek die nu grofweg het grondgebied van Roemenië beslaat en de Romeinse veroveraars. Wij weten dat er in die regio in de roerige eerste eeuwen van onze jaartelling volken leefden die als voertaal het Latijn gebruikten, waar de hedendaagse Romaanse talen en dialecten van het Balkanschiereiland van afstammen. Maar het blijft een historisch geschilpunt, dat vaak met politieke en nationalistische wapens wordt uitgevochten, of de etnogenese van de Roemenen ten zuiden of ten noorden van de Donau heeft plaatsgevonden. Het hoort nu eenmaal bij Zuidoost-Europa dat de verschillende daar levende volken elkaar het eerstgeboorterecht betwisten. Feit is dat bronnen uit de negende eeuw na Christus al spreken van het bestaan van Vlachen – Roemenen dus – in de Karpaten, al is er niet veel over hen bekend. Ze worden ook genoemd in het *Nibelungenlied*, geschreven in 1204, waarin sprake is van ‘der herzoge Ramunch vzer Vlâchen lant’, hertog Ramunch uit het land der Vlachen.

Tijdens de grote volksverhuizingen in de vroege Middeleeuwen werd de regio geteisterd door invallen van onder andere Hunnen, Gepiden, Avaren, Petsjenegen en Cumanen; en voorgoed veranderd door de komst van de Slaven en de Hongaren, met wie de Roemenen in de verdere geschiedenis – niet altijd tot hun onverdeelde genoegen – hebben samengewoond.

In die prille tijden ontstonden er staatjes in de streken ten noorden van de Donau, die zich later zouden samenvoegen tot twee vorstendommen: Moldavië en Walachije, het land van de Walachen of Vlachen, dat in de eigen geschiedschrijving als Țara Românească, het Roemeense Land, zou worden aangeduid. Ook ten noordwesten van de Karpaten ligt een provincie waar altijd veel Roemenen hebben gewoond: Transylvanië, een gebied dat bij ons tot enkele decennia geleden Zevenburgen werd genoemd.

Eeuwenlang daarna werd de geschiedenis van de Roemeense landen grotendeels bepaald door de drie rijken waardoor zij omringd en misschien zelfs omsingeld waren: het Russische tsarenrijk, het Habsburgse Rijk en het rijk van de Ottomaanse Turken. Door de val van Constantinopel in 1453 kwamen met name Walachije en Moldavië in de vuurlinie van de Ottomaanse expansiedrift te liggen. De Roemenen laten zich er nog altijd graag op voorstaan dat zij, ten koste van grote offers en ten nadele van hun eigen ontwikkeling, een bolwerk tegen de oprukkende islam hebben gevormd en de grenzen van Europa hebben verdedigd zodat het Westen in alle rust zijn kathedralen kon bouwen.

De negentiende eeuw was het tijdperk van de grote veranderingen. Walachije en Moldavië werden democratischer, moderner, meer westers, en voegden zich in 1859 onder Alexandru Ioan Cuza samen tot de Verenigde Vorstendommen, die zich in 1877 volledig onafhankelijk van de Turkse sultan verklaarden. Hiermee trad de onafhankelijke staat Roemenië de geschiedenis binnen. Vanaf 1866 werd dit land bestuurd door

een man die er 48 jaar lang over zou heersen: Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen, die als vorst Carol en vanaf 1881 als koning Carol I het land met Pruisische voortvarendheid zou opstoten in de vaart der volkeren.

En dat was hard nodig, want Roemenië had op veel terreinen een grote achterstand in te lopen. Buitenlandse reizigers die door de Roemeense landen reisden, merkten steevast op dat het grootste deel van de bevolking in bittere armoede leefde, in scherpe tegenstelling tot de in luxe badende adel. Het land had geen modern onderwijs, geen deugdelijke infrastructuur, een primitief platteland en geen industrie. Waarschijnlijk had Carol bij zijn aankomst onvoldoende inzicht in de omvang van de taak die hij op zich had genomen door, een krappe maand eerder, de Roemeense troon te aanvaarden. Hij had in die zeer korte tijd uiteraard nauwelijks de gelegenheid gehad om enige kennis over het land op te doen. Hij was geschrokken toen hij landde in Turnu Severin, de stad aan de Donau, die op hem overkwam als een morsig dorpje. En toen hij in Boekarest werd afgezet bij de residentie die zijn permanente onderdak zou gaan vormen, vroeg de verbijsterde vorst: *‘Mais ou est le palais?’*

Onder Carols bezielende leiding zou Roemenië radicaal veranderen, na eerst op het slagveld, onder persoonlijk bevel van de vorst, de onafhankelijkheid te hebben afgedwongen. De Nederlander C.G. Rommenh  ller, ‘consul-generaal van Rumeni   te Rotterdam’, zoals hij zichzelf betitelt, stak in zijn *Rumeni  . Handelspolitieke studie* uit 1898 uitgebreid de loftrumpet van Carol (of Karel), op wiens conto de gezwinde vooruitgang van Roemeni   volgens hem grotendeels kon worden geschreven. ‘Met een verbazingwekkende snelheid heeft zich het zwakke en onbeschaafde vorstendom ontwikkeld tot een krachtig en aanzienlijk koninkrijk. [...] Nauwelijks was de autonomie van Rumeni   door het Congres van Berlijn verzekerd, of Karel ondernam de niet minder grootsche taak om

het vrij gevochten land tot beschaving, ontwikkeling en bloei te brengen. Wat hij daartoe verricht heeft, grenst aan het ongelooflijke.’

Carol overleed in 1914 en zou niet meer meemaken dat het koninkrijk in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog werd uitgebreid met Transsylvanië, waar de meerderheid van de bevolking uit etnische Roemenen bestond, maar dat de Hongaren ook beschouwden – en beschouwen – als hun traditionele grondgebied. In de tussenoorlogse periode was Roemenië een parlementaire democratie, die misschien wel gebreken vertoonde, maar niettemin de burgers fundamentele vrijheden bood. Zo stipuleerde artikel 8 van de grondwet van 1923 dat alle burgers, ongeacht hun sociale klasse, etnische afkomst, religie of taal, gelijk waren voor de wet. Groot-Roemenië, zoals het koninkrijk nu werd genoemd, was echter geen lang leven beschoren. Het land bloeide ook in economisch opzicht. De olierijkdom lokte buitenlandse bedrijven, en de mogelijkheden op het gebied van zaken en handel waren zo groot dat Roemenië een immigratieland was geworden, met een inkomen per hoofd van de bevolking dat ruim boven dat van Griekenland lag en dat van Hongarije maar weinig ontliep.

De economische problemen na de krach van 1929 hadden ernstige gevolgen voor de politieke stabiliteit. In de loop van de jaren dertig kwam het land terecht in de maalstroom van de geschiedenis, waarin totalitaire bewegingen van links en vooral rechts een steeds dreigender rol speelden. In die omstandigheden ging in 1938, toen koning Carol II de koninklijke dictatuur instelde, de democratie ten onder, om pas een halve eeuw later hersteld te worden. Ook de in artikel 1 van de grondwet genoemde onschendbaarheid van het grondgebied bleek een wassen neus. De Sovjet-Unie annexeerde in 1940 de oostelijke en noordelijke delen van Moldavië, die deel zouden gaan uitmaken van de Sovjetrepubliek Moldavië. Tegelijkertijd werd onder druk van Hitler een deel van Transsylvanië weer afgestaan aan Hongarije. Hoewel Roemenië zich

nooit als de vijand van Frankrijk, Groot-Brittannië en Amerika had beschouwd, streed het land in de Tweede Wereldoorlog aan de kant van Hitler-Duitsland, vooral om het door de Russen ingepikte grondgebied terug te veroveren. Nadat honderdduizenden jonge Roemenen in de strijd waren gesneuveld, sloot Roemenië zich, toen de nederlaag van Duitsland onafwendbaar was geworden, alsnog aan bij de geallieerden.

Een van die geallieerden was de Sovjet-Unie, die Roemenië aan het einde van de oorlog in feite bezette en het een communistisch regime oplegde. In de nasleep van de oorlog werd Transsylvanië in zijn geheel weer Roemeens, terwijl de door de Russen geannexeerde gebiedsdelen onderdeel bleven van de Sovjetstaat. Het van buiten opgelegde communistische regime kende verschillende fasen, die allemaal hun eigen geschiedenis hebben. De stalinistische jaren vijftig kenmerkten zich door een meedogenloze vervolging van alle echte of vermeende vijanden van het regime, waarvan honderdduizenden Roemenen het slachtoffer werden. Hierna volgde in de jaren zestig aanvankelijk een periode van dooi onder Nicolae Ceaușescu. Deze dooi sloeg echter in de jaren zeventig om in de uitzichtloze kilte waar het Ceaușescu-regime in de hele wereld berucht om zou worden. Dit was het land dat ik vanaf 1974 heb leren kennen. Het was uiteraard een communistische dictatuur, maar het waren nog niet de slechtste tijden. In die jaren mokten de Roemenen volop over het functioneren van hun staat en het ontbreken van elementaire vrijheden, maar ze voelden zich zeker niet hopeloos. Dit veranderde in de loop van de grimmige jaren tachtig, de jaren van honger, koude en angst, toen de bevolking massaal gebukt ging onder een gevoel van wanhoop en onder de indruk door de wereld, en met name door het Westen, in de steek te zijn gelaten.

De revolutie – of volksofstand, of staatsgreep, of omwenteling, of ‘de gebeurtenissen van december 1989’ – bracht, bijna van de ene dag op de andere, een radicale omslag teweeg.

Aanvankelijk aarzelend, maar daarna met steeds meer overtuiging, werd de weg naar de democratisering ingeslagen. Roemenië wilde bij het Westen horen, met het vooruitzicht op de zogenoemde Euro-Atlantische integratie: lidmaatschap van NAVO en EU. Dit kon alleen als er – liever vandaag dan morgen – een parlementaire democratie en een markteconomie werden ingevoerd. Geen eenvoudige opgave voor een getraumatiseerd en murw geslagen land met decennia van achterstallig onderhoud na een halve eeuw van communistisch wanbeheer. De val van het communistische regime betekende niet alleen dat het politieke bestel op zijn kop werd gezet, maar ook dat het rechtsstelsel, het economische systeem en het maatschappelijk leven radicaal werden gewijzigd. De periode van transitie waarin al deze veranderingen hun beslag moesten krijgen, bracht veel onrust en onzekerheid met zich mee. Ook werd een groot deel van de bevolking slachtoffer van een armoedeval, die nog schrijnender was tegen een achtergrond van rücksichtslose zelfverrijking door een klein aantal lieden, die ook niet per se de mensen waren aan wie je hun snel verworven welstand zou gunnen. De transitie bracht megawinkelcentra en verkeerschaos met zich mee en een fetisjisme dat inhield dat alles wat uit het buitenland kwam – en daarmee werd eigenlijk uitsluitend het Westen bedoeld – beter was dan eigen producten of goederen uit de voormalige socialistische zusterlanden. Dit was fnuikend voor de eigen industrie en de doodklap voor de handel met de buurlanden.

De complexiteiten en onzekerheden van de overgang deden veel mensen terugverlangen naar de goede oude tijd van het communisme, toen banen voor het leven gegarandeerd werden en lonen en pensioenen laag doch voorspelbaar waren. Deze nostalgie, die vooral bij de oudere generaties bestaat, wordt gesteund door een selectief geheugen. Men herinnert zich wel de zekerheden van vroeger, maar niet meer de onverwarmde appartementen, de eindeloze rijen voor de winkels en de angst voor de vertegenwoordigers van de almach-

tige staat. Inmiddels kennen de jongere generaties de dictatuur alleen nog ‘van horen zeuren’, om de dichter Rob Schouten te citeren. In 2009 werkte ik mee als vertaler aan een televisieprogramma over Roemenië. In een fragment dat bij de montage is gesneuveld, werd een praatje aangeknoopt met een jongeman die lid was van de Opel-club. Reden er vroeger, onder Ceaușescu, ook Opels door de straten van Boekarest, werd hem gevraagd. Jazeker, luidde het volkomen onjuiste antwoord. Niet zoveel als nu, maar je zag ze toch volop. Dat kunnen we helaas niet goed rekenen; de enige plaats waar Opels te zien waren was op de televisie, want het straatbeeld werd gedomineerd door Dacia’s (in Roemenië gemaakte Renaults) en pruttelende Oost-Duitse Trabants. Is er veel verschil tussen het hedendaagse Roemenië en het land ten tijde van het communisme, was de volgende vraag. Niet echt, kwam het verbijsterende antwoord. Vroeger stond men in de rij voor brood, nu staat men in de rij voor de kassa... Zo blijkt dat twee decennia na de omwenteling jonge, welvarende Roemenen geen benul meer hebben wat het betekent als er gebrek is aan de meest elementaire levensbehoeften, wanneer hun grootste ongenoegen bij het winkelen eruit bestaat dat ze met hun uitpuilende winkelwagentjes een paar minuten voor de kassa moeten wachten.

Na de toetreding tot de NAVO in 2004 en het verwerven van het EU-lidmaatschap in 2007 is Roemenië weer het westerse land geworden dat het zo graag wil zijn, binnen de grenzen zoals die na de Tweede Wereldoorlog zijn vastgelegd en waar Roemenië niet helemaal gelukkig mee is, maar die het land wel heeft geaccepteerd. De enige grens die in de loop van de geschiedenis stabiel is gebleven, is de Donau, de zuidgrens van Walachije, de noordgrens van Bulgarije en daarvoor van het Ottomaanse Rijk. Na de vereniging van de vorstendommen in 1859 had het land de vorm van een laars gekregen, die met zijn hak in de Zwarte Zee stond. Tussen de twee wereldoor-

logen was het een vette platvis – nu heeft het land de vorm van een bescheidener visje. De Amerikaanse journaliste Dorothy Hosmer, die in 1937 door Roemenië fietste, schreef: ‘Ik voelde hoe vergankelijk de officiële grenzen zijn, die zomaar worden getrokken en veranderd, zelfs als ze soms volken scheiden die worden verenigd door banden die in de loop der jaren zijn gesmeed en al eeuwen bestaan.’ Die officiële grenzen zijn niet alleen altijd vergankelijk geweest, maar ook willekeurig.

Maar waar ligt het land eigenlijk? In Midden-Europa, in Oost-Europa of op de Balkan? Roemenië is het geografische middelpunt van Europa en ziet zich graag als de synthese of brug tussen Oost en West. Het is, volgens een populair cliché, een Latijns eiland in een zee van Slaven en tegelijkertijd het enige Romaanse volk dat orthodox is. Deze tweeslachtigheid is iets wat negatief kan worden opgevat, maar ook als verrijking. Is deze ligging iets wat van Roemenië een halfwas maakt of heeft het land hierdoor *the best of both worlds* te bieden?

In 1996 publiceerde Samuel Huntington *The Clash of Civilizations*, in het Nederlands vertaald als *Botsende beschavingen*. Hierin argumenteerde deze Amerikaanse politicoloog dat er een fundamenteel verschil is tussen het katholieke en protestantse Europa en de rest van de wereld, inbegrepen de orthodoxe wereld. Dat zou betekenen dat de scheidslijn tussen twee civilisaties dwars door Roemenië loopt – een evident onzinnige gedachte. Dat neemt niet weg dat er wel degelijk verschillen zijn tussen aan de ene kant het Oude Koninkrijk, de vorstendommen Moldavië en Walachije, en aan de andere kant Transsylvanië. En zelfs tussen de vorstendommen onderling. Walachije draagt historisch gezien de sporen van de Turkse overheersing, terwijl Moldavië met name Russische of Poolse invloeden heeft ondergaan. Transsylvanië is *Mitteleuropa*, een geografische positie die de provincie gemeen heeft met Oostenrijk en Hongarije. En de verschillen zijn, een kleine eeuw na de Grote Vereniging van 1918, nog altijd zichtbaar. Wie door het dal van de rivier de Olt in noordelijke richting

rijdt, bemerkt direct na het doorsteken van de Karpaten dat de bouwstijl en de inrichting van de dorpen anders zijn. Maar er is geen sprake van dat men van de ene beschaving in de andere komt.

Tot de Balkan – volgens de filosoof Petre Țuțea de kont van Europa – willen veel Roemenen echter liever niet behoren, want de Balkan is de toegangspoort tot het Oosten. En de Oriënt – en alles waar die voor staat – hebben de Roemenen, vooral de stadse elite, al twee eeuwen geleden de rug toegekeerd, bevlogen door het groeiende besef van hun Latijnse roots. Er is wel gezegd dat tussen 1822 en de Eerste Wereldoorlog de Roemenen zijn gekoloniseerd door de Fransen – in afwezigheid van een kolonisator. De eersten die de Franse cultuur naar de Roemeense landen brachten, waren immers niet de Fransen, maar de Fanarioten, de Griekse zetbazen van de Ottomaanse suzerain, en de galante en verfijnde Russische officieren die – niet voor het laatst – het gezag van de grote buur deden gelden. De afwijzing van de oosterse manier van leven was zo radicaal dat de baby met het badwater werd weggegooid. Een exponent van deze manier van denken was het Academielid Pompiliu Eliade. Deze publiceerde in 1898 *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie* (De Franse invloed op de gemeenschapszin in Roemenië), waarin hij de stelling verdedigde dat alleen door de contacten met de gezegende Franse cultuur de Donauvorstendommen zich uit het moeras van het oriëntalisme hebben weten te verheffen en zo barbarij voor beschaving hebben ingeruild.

Oude gewoonten slijten echter moeilijk. Het eerste warenhuis in Boekarest, Universel geheten, werd aan het einde van de negentiende eeuw geopend op initiatief van Franse zakenlieden. Ondanks de hooggespannen verwachtingen ging het winkelbedrijf al snel failliet, wat terug te voeren was op het feit dat het een systeem van vaste prijzen hanteerde. De Boekarestenaren waren het gewend om af te dingen en vonden dat het betalen van de vraagprijs neerkwam op bedrog en afzetterij.

Dus gingen ze al vanouds weer naar de bazaar, waar je het tenminste met de koopman op een akkoordje kon gooien.

Wat voor volk is het dat deze streken van Donau en Karpaten bewoont? Het is natuurlijk riskant om algemene uitspraken te doen over 20 miljoen mensen, want iedere generalisatie zal door talloze uitzonderingen worden ontkracht. Dat neemt niet weg dat er enige gedeelde kenmerken kunnen worden geïdentificeerd, op het risico van stereotypering af. Hoe dan ook geloof ik niet in de volksaard als iets permanents dat in de loop van de eeuwen in essentie ongewijzigd is gebleven. Zoals de filosoof Mircea Vulcănescu zei: ‘Wat een volk is, bevindt zich op het raakpunt van metafysica en geschiedenis.’ De eenheidsstaat Roemenië, zoals ook de huidige grondwet het land definieert, heeft eerlijk gezegd nooit bestaan. De eenheid van taal, geloof en dracht heeft dan misschien wel voor een meerderheid van de bevolking bestaan, maar nooit voor alle inwoners. De Roemenen zijn Moldaviër, Walachijer, Transsylvaniër; ze zijn orthodox, Romeins, Byzantijns. Ze zijn echter ook Hongaren, Saksen, Roma, Lipovenen, Joden, Tataren, Armeniërs en Huțuli. Ze zijn van alle geloven en ze zijn uit alle windstreken gekomen om zich daar te vestigen, in een streek die altijd multicultureel is geweest.

Het is de Roemeense gewoonte om in het spraakgebruik onderscheid te maken tussen nationaliteit en etnische afkomst. Iemand die Roemeens staatsburger is, maar etnisch Hongaar, zal nooit zeggen: ‘Ik ben Roemeen’, maar: ‘Ik ben Hongaar, maar Roemeens staatsburger.’ Het klinkt soms onprettig wanneer iemand zegt dat ‘zigeuners geen Roemenen’ zijn, maar het is onschuldiger dan het lijkt, want er wordt niets anders gesteld dan dat de zigeuners – tegenwoordig liever als Roma aangeduid – tot een andere etnische groep behoren. Dit is een gebruik, ook bekend in vele andere landen, dat ik respecteer, maar voor mij zijn alle permanente bewoners van het land gewoon Roemenen, ongeacht hun afkomst of religie.

Hoewel de Zwarte Zee vlakbij is, zijn de Roemenen tradi-

tioneel geen zeevarende natie. De nauwe zeestraten van de Dardanellen en de Bosporus zaten in de weg, waardoor hun actieradius beperkt werd. En ze waren eerder herders dan landbouwers. Daarom gaat hun volkspoëzie over wouden en bergen, over rivieren en over golvende heuvels. En omdat het leven in die contreien gevaarlijk was, hebben ze een bijzondere verhouding met bossen en wouden, die voorheen vrijwel het gehele land bedekten. Vooral in de hooggelegen wouden konden ze in hachelijke tijden hun toevlucht zoeken, waar altijd genoeg voedsel te vinden was om een poosje uit het zicht te blijven. Daarom zeggen ze dat het woud de broer is van de Roemeen.

Maar, zoals de folklore weet: *românul nu piere*, ‘de Roemeen vergaat niet’. Eeuwen van moeizaam overleven, van permanente strijd om het bestaan, hebben het volk gehard, zegt men, en hebben het plooibaar, inventief en fantasierijk gemaakt. ‘Ik geloof in de eerste plaats in de onverwoestbare vitaliteit van het Roemeense volk,’ schreef de psycholoog Constantin Rădulescu-Motru honderd jaar geleden. ‘Deze vitaliteit is voor mij de oplossing van het “raadsel van de Roemenen” uit het historische verleden en vertelt mij van het messianisme van de Roemenen in de politieke toekomst van Europa.’ Dat voor de Roemenen een grote rol in het verschiet ligt, is de filosoof Marin Ștefănescu met hem eens. Deze meent dat de Roemenen zich onderscheiden door hun gevoel voor harmonie en evenwicht. Ze zijn begiftigd met een van de Daciërs geërfd idealisme en een praktische geest die afkomstig is van de Romeinen. Dankzij deze kwaliteiten zullen ze een belangrijke bijdrage leveren aan de universele harmonie. Het Roemeense volk is nog jong en heeft een moeilijke jeugd gehad, maar het belooft een van de belangrijkste volkeren te worden. Dat is ook de reden waarom de Voorzienigheid de Roemenen op het kruispunt van culturen heeft geplaatst...

Niet alle denkers laten zich echter zo lovend uit over hun landgenoten. De filosoof Emil Cioran, die zijn geboorteland

de rug had toegekeerd en in het Frans was gaan schrijven, noemde de Roemenen ‘een volk van stakkers, geschapen om de droefenis van de droevig geboren te vergroten’.

Zo negatief zijn de meesten van hen zeker niet, want de Roemenen houden van hun land en van zichzelf, al zijn ze – toegegeven – niet altijd even dol op hun landgenoten. Ze roemen hun gastvrijheid, hun heldenmoed, hun ijver en de schoonheid van hun meisjes, die volgens voormalig minister van Toerisme Sorin Frunzăverde zelfs een van de Roemeense troeven is om buitenlandse toeristen aan te trekken. In zijn beroemde gedicht ‘Cântarea României’ (Lofzang op Roemenië) schreef Alecu Russo: ‘Wie is er trotser dan jij van alle landen die de Heer op aarde heeft gezaaid? Wie ooit zich op zomerse dagen met mooiere bloemen, met rijkere granen?’ Jammer dat de frase ‘Lofzang op Roemenië’ zo’n nare bijklank heeft gekregen, omdat dit ook de naam was van een festival van communistische en ceaușistische propaganda waarin iedere dilettantistische artistieke uiting tot authentieke arbeiderskunst werd gebombardeerd.

De Roemenen zijn buitengewoon trots op hun geschiedenis, al schiet hun historische kennis schromelijk tekort en zijn ze in hun opvattingen over hun verleden dikwijls beïnvloed door tendentieuze communistische geschiedschrijving, zodat ze vaak geheel ten onrechte vasthouden aan de propagandistische en nationalistische versie van de geschiedenis die ze op school – vooral ten tijde van het communisme – hebben geleerd. Ze wijzen ook graag op de uitvindingen waar hun volk op kan bogen, waarvan sommige overtuigender zijn dan andere. Wist u bijvoorbeeld dat de bijdrage van de Roemenen Traian Vuia, Aurel Vlaicu en Henri Coandă aan de ontwikkeling van de luchtvaart van doorslaggevend belang is geweest? Dit is een feit, maar aan de andere kant kunnen er vraagtekens worden gezet bij de bewering dat honkbal helemaal niet in de negentiende eeuw in Amerika is uitgevonden, maar eigenlijk een oeroude Roemeense sport is, geënt op het

traditionele balspel *oină*, een soort kastiebal, dat gedocumenteerd is in 1364, maar dat wellicht al door de Daciërs werd gespeeld. In een vijf minuten durende reclamevideo uit 2009, *Imagine a World Without Romania* wordt de kijker er onder andere op gewezen dat er zonder Roemenië geen pennen zouden zijn geweest, maar alleen potloden. Cybernetica is aan een Roemeen te danken. Insuline is uitgevonden door Nicolae Paulescu, al kregen twee Canadezen er een halve eeuw later de Nobelprijs voor. Helmuth Duckadam hield in 1986 in de finale van de Europacup voor landskampioenen vier strafschoppen achter elkaar tegen. En – want de video was gemaakt door de brouwerij Ursus – de Roemenen hebben uitmuntend bier. Zoals de filosoof Constantin Noica al zei: ‘We weten dat we een kleine cultuur zijn, maar dat betekent niet dat deze inferieur is.’

Valt er dan niets negatiefs te zeggen over de Roemenen? Uiteraard is er wel wat te bedenken. Om de eerder genoemde Rădulescu-Motru nogmaals te citeren: ‘Wetten worden niet gerespecteerd, noch door degenen die ze maken, noch door degenen voor wie ze worden gemaakt.’ Uiteraard helpt een historie van ongelijkheid en uitbuiting ook niet echt om waardering voor de wet te kweken. Of, zoals de sociaal bewogen dichter Mihai Eminescu zei: ‘De morele kwaliteiten van een volk kunnen niet los worden gezien van zijn economische situatie.’ En dat is een uitspraak uit de negentiende eeuw.

Niets ten kwade gezegd van de miljoenen eerbare en eerbare Roemenen van vandaag de dag, maar de transitieperiode, met zijn overhaaste privatisering en verafgoding van het meest inhalige kapitalisme, heeft hun geleerd om vooral respect te hebben voor iemand die buitengewoon veel geld heeft weten te vergaren, niet voor de wet. Het is niet voor niets dat in de jaren na de val van het communistische regime corruptie bij voortduring wordt aangewezen als een van de hardnekkigste minpunten van de Roemeense maatschappij. Cor-

ruptie is natuurlijk van alle tijden en alle volken, en het verschijnsel bestond ook in communistische en voorcommunistische tijden. Maar waar er meer geld omgaat en de wet niet meer dan een vage richtlijn lijkt, is de omvang van de graaicultuur navenant.

Punctualiteit is ook niet een van de sterkste kanten van de Roemenen. En dat tijd geld is hebben ze nooit willen geloven. Soms zit daar ook een prettige kant aan, omdat ze minder de slaaf zijn van hun agenda dan wij. Ettelijke jaren geleden liep ik met een vriend door het centrum van Timișoara toen hij een voormalige docent van hem in het oog kreeg die zeer gehaast en doelgericht langs kwam struinen. Hij wilde mij aan de man voorstellen, die ogenblikkelijk leek te zijn vergeten waarheen hij zich had gespoed en uren de tijd nam om een gezamenlijke boom op te zetten over de Roemeense literatuur, een onderwerp dat ons beiden aan het hart ging.

Antisemitisme is de Roemenen in de loop van de geschiedenis niet vreemd geweest. Helaas geven velen er de voorkeur aan te geloven dat alleen Duitsers en Hongaren zich op Roemeens grondgebied schuldig hebben gemaakt aan Jodenvervolging in de periode van de Tweede Wereldoorlog. Het feit dat een officiële presidentiële commissie recentelijk heeft geconcludeerd dat de Roemenen wat dat betreft boter op hun hoofd hebben, wordt dan als propaganda afgedaan. En graag wordt benadrukt dat het 'de Joden' waren die het communisme in het land hebben geïntroduceerd. Er waren inderdaad veel Joden onder de communisten van het eerste uur, maar er dient ook te worden benadrukt dat er erg weinig communisten onder de Joden in Roemenië waren. Door vervolging en emigratie zijn er tegenwoordig nog krap 20 000 Joden in Roemenië overgebleven. Er wonen daarentegen honderdduizenden zigeuners of Roma, velen van hen in zeer armoedige omstandigheden. Het is nog altijd hopeloos moeilijk met de gemiddelde Roemeen een normaal gesprek te voeren over de achterstelling van de Roma in hun land zonder

dat de discussie uitmondt in spierballentaal in de trant van 'ik zou ze gewoon allemaal...'

Roemenen zijn als automobilisten een crime. Het ergste is nog niet eens dat ze tot de meest botte chauffeurs van Europa behoren, maar dat ze er daarnaast ook nog van overtuigd zijn dat een suïcidale en moordlustige rijstijl een bewijs is van hun vaardigheden achter het stuur. Het verbijstert me altijd dat zelfs intelligente mensen die zich aan een dergelijk gedrag schuldig maken niet inzien waarom ze daarmee niet louter lof oogsten.

Een kwinkslag uit de communistische tijd, met een bittere ondertoon, luidde: Zij doen alsof zij ons betalen, wij doen alsof we werken. Vanuit dit geïnstitutionaliseerde lijntrekken ten tijde van de dictatuur is een soms nogal lakse houding ten opzichte van werk overgebleven. Het is de funeste mentaliteit van 'Ach, zo gaat het toch ook?' klaagde een ingenieur die ik in de trein had ontmoet. De Roemenen hebben geen ambitie voor perfectie; ze zijn te gauw tevreden over hun prestatie. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat ze deze houding direct verlaten wanneer ze in het buitenland werken, waar ze bijzonder worden gewaardeerd vanwege hun hierboven genoemde creativiteit en ijver. Vaak wordt hun verweten dat ze er in het Westen een ander arbeidsethos op na houden en niet de moeite willen nemen om hun beste kanten in Roemenië te tonen, omdat het daar 'niet hoeft'. Zou dat dan toch de geest van de Balkan zijn?

De tijden veranderen echter snel en van Roemenen die in dienst zijn van westerse of op westerse leest geschoeide bedrijven wordt vaak verwacht dat ze lange uren maken en vrije dagen als een ongewenst onderbreking van hun dagtaak zien. Een paar jaar geleden was er veel opschudding over het feit dat een jonge vrouw plotseling was overleden als gevolg van stress en overwerk. Ze had al een halfjaar geen vrije dag meer gehad omdat haar – westerse – werkgever haar vaardigheden nodig had bij een niet-aflatende reeks fusies en bedrijfsovernames.